

In memoriam Ludi van Essen

28 maart 1913 – 10 februari 2013

Haar leeftijd, haar kleding, de inrichting van haar huis - uit alles bleek dat Ludi van Essen van een vorige generatie was. 99 jaar was ze, dus we mogen zelfs wel zeggen: van de voor vorige generatie. Toen haar ruim een jaar geleden overleden vakgenoot en toezichthouder Arie van Deursen geboren werd in 1931, zat Ludi van Essen al zo'n beetje in de collegebanken aan de Vrije Universiteit. Die universiteit meldde deze week dan ook op haar website dat in Ludi haar oudste alumna was overleden. Maar de omgang met haar voerde je nog verder terug dan twee generaties. In haar ontmoette je de laatste schakel van een keten die tot diep in de negentiende eeuw terugging. Ga maar na: Ludi van Essen werkte aan bronnenpublicaties samen met professor Gerretson, die op zijn beurt als jong journalist had samengewerkt met de politicus De Savornin Lohman, die op zijn beurt weer in de schoolstrijd had samen gewerkt met Groen van Prinsterer, die geboren was in de Franse tijd, in 1801. Voor ons is dat een adembenemende lengte van twee eeuwen, voor Ludi speelde de afstand in tijd geen rol: ze verkeerde in haar werk dagelijks met deze heren en noemde Groen haar beste vriend. Via haar reikte je direct terug naar hem, die algemeen als de vader van de antirevolutionaire of christelijk-historische richting wordt beschouwd. Het is geen wonder dat de jonge Vereniging van Christen-Historici in 1990 haar tot erelid benoemde: die vereniging wilde de volgende schakel zijn in de lange keten die terugging op Groen van Prinsterer. En zo heeft ze als erelid die vereniging ook steeds gezien: als voortzetter van de geest waarin zij en Gerretson en Lohman en Groen hadden gewerkt.

Ludi van Essen was historicus en ik spreek hier dus als vakgenoot. Wat is haar betekenis geweest? Ze behoorde tot de weinige vrouwelijke studenten van haar generatie en viel als zodanig op. Daar is ze niet pedant van geworden. Ludi keek niet gauw tegen iemand op en het studentencorps aan de Vrije Universiteit maakte geen enkele indruk op haar. Zij was een karakter – dat zijn mensen die niemand anders nodig hebben om iets te zijn - en ze zocht zonder rumoer haar eigen weg. Na haar studie had ze in 1943 lerares kunnen worden. Daarvoor moest ze een niet-joodverklaring moeten tekenen, maar, zo zei ze me in haar typische, onderkoelde verteltrant, daar had ik geen zin in. Principieel bleef ze, ook toen ze dat jaar gevraagd werd te assisteren bij de sinds 1925 lopende uitgave van Groen van Prinsterers correspondentie in de serie Rijks Geschiedkundige Publicatiën van de Rijkscommissie voor Vaderlandse Geschiedenis, het huidige ING Huygens Instituut. Dat werk trok haar, ook al betaalde het slecht. Ook daarvoor moest ze die vermaledijde niet-joodverklaring tekenen, en opnieuw weigerde ze dat. Ze ging tenslotte op 1 juli 1943 wel aan het werk, maar dan in particuliere dienst bij Gerretson.

Een klein baantje voor een luttel loon. Zo beginnen wel meer carrières die op iets groots zijn uitgelopen. Maar zo niet bij Ludi. Zij zocht het niet in grootse dingen, zij volgde haar hart. En dat lag bij wat zij haar detectivewerk noemde. In die keuze van een eigen weg en de overgave aan haar dagelijkse werk ligt haar eerste betekenis.

U had haar bezig moeten zien als een kleine, vasthoudende miss Marple. Want wat was haar werk? De meesten van u kunnen zich er vermoedelijk geen voorstelling van maken, maar zij ontcijferde het handschrift van Groens brieven en dat van zijn correspondenten, schreef ze een voor een af en stelde de exacte tekst daarvan vast. Dit ging zo met duizenden van zijn brieven. Daarna kwam pas het eigenlijke detectivewerk: in voetnoten bij elke brief lichtte ze namen en zaken toe die noodzakelijk waren om te begrijpen waar de brief over ging en waarnaar door de brieverschrijvers verwezen werd. Om dat uit te zoeken kwam ze in mijn jonge jaren ook aan de Vrije Universiteit langs om een enkel feit te vinden van iemand die in een brief genoemd werd.

Zoiets kostte soms een hele dag. Maar ja, daar ben je dan ook detective voor. Haar belangrijkste eigenschappen waren nauwkeurigheid en volharding.

Geschiedschrijven ging haar minder af, en dat heeft ze dan ook niet veel gedaan. Maar wat zijn de vele geschiedschrijvers zonder de zeldzame bronnenuitgevers als Ludi van Essen? Zij voerde de nederige taak van bronnenuitgever uit, die tot het hart van het vak behoort, maar waarmee je niet snel roem oogst. Dat zij die toch gekregen heeft is aan haar nuchtere instelling te danken. We kunnen veilig stellen dat de uitgave van de correspondentie van Groen van Prinsterer in zes delen nooit voltooid zou zijn als het aan geschiedschrijvers als Gerretson was overgelaten. Die was net zo flamboyant als een andere bronnenuitgever, professor Goslinga, pietepouterig was - geen eigenschappen die een vlotte uitgave bevorderden. En dan waren er ook nog eens de beruchte professorenruzies. En daar zat mejuffrouw van Essen, zoals ze toen heette, steeds tussen. Maar die verblikte of verbloosde niet. Ze had zo haar mening over de heren, maar afleiden van haar werk liet ze zich niet. Wat Gerretson en Goslinga niet konden deed Van Essen. Nadat beide heren in 1958 en 1961 naar het graf gedragen waren, ging zij stug door en verzorgde in haar eentje de uitgave van drie delen het hele megaproject, tot op een warme junidag in 1992 op het Voorburgse landgoed Vreugd en rust het laatste deel werd gepresenteerd. En met deze correspondentie van een van onze grootste negentiende-eeuwers lag een wereld open voor onderzoek, breder dan in andere Rijksgeschiedkundige uitgaven, omdat de serie Gerretsons opzet volgde en zich niet beperkte tot de politiek, maar de vele terreinen bestrijkende evangeliebelijder centraal stelde.

Zo voerde Ludi van Essen Groens testament uit. Hij wilde niet een staatsman heten, maar een evangeliebelijder. Te midden van het vele dat haar als historicus aantrok in de negentiende eeuw, was haar liefde voor die belijdenis van Groen haar sterkste drijfveer om het reuzenwerk te voltooien. Ze had met haar vak van alles kunnen doen in haar leven, maar ze bleef zich volhardend verbinden aan Groens correspondentie, bovenal omdat ze zijn overtuiging deelde. Daar wijdde ze geen grootse woorden aan, ook in haar christelijk geloof was ze eenvoudig en broodnuchter. Zo heeft ze 99 jaar geleefd, zo is ze gestorven, authentiek, trouw en overtuigd. Ludi van Essen, een historicus die een groots werk heeft geleverd dat onze cultuur schatplichtig aan haar maakt en waarvan het een voorrecht was een vakgenoot en een vriend te mogen zijn.

George Harinck
februari 2013